

TÜRKİYE'DE TÜM YÖNLERİ İLE SİYER ÇALIŞMALARI

SEMPOZYUM
TEBLİĞLER
KİTABI
2

Türkiye’de Tüm Yönleri ile Siyer Çalışmaları Sempozyumu
Tebliğler Kitabı
Cilt II

ISBN

Takım: 978-605-85696-1-4

II. Cilt: 978-605-85696-3-8

Bu kitap, Meridyen Destek Derneği tarafından Sonpeygamber.info projesi kapsamında gerçekleştirilen Türkiye’de Tüm Yönleri ile Siyer Çalışmaları Sempozyumu’nda (9-12 Nisan 2015 – İstanbul) sunulan tebliğlerin derlenmesiyle oluşturulmuştur. Tebliğlerin içeriğinden yazarları sorumludur.

© Meridyen Destek Derneği | Kasım 2016 - İstanbul

İletişim / Contact:

Mimar Sinan Mah. Dr. Fahri Atabey Cad. No: 5 34672 Üsküdar – İstanbul – Türkiye
www.meridyendernegi.org – meridyen@meridyendernegi.org

Editöryal Sekreteryaya: Hatice Sarı Tan

Redaksiyon: Fatih Demir

Kapak: Salih Pulcu

Mizanpaj: Yunus Emre Kaya

Baskı ve Cilt: Seçil Ofset

www.sonpeygamber.info

www.lastprophet.info

www.derletzteprophet.info

www.posledniyprorok.info

www.ledernierprophete.info

www.hadisvesiyer.org

www.onlinehadis.com

www.onlinesiyer.com

www.sonpeygambercocuk.info

www.seerahforkids.info

www.peygamberinizinde.info

www.hadithandsira.info

Cumhuriyet Döneminde Telif Edilen Bazı Popüler Siyer Kitaplarında Temel Siyer Kaynaklarının Kaynaklık Değeri

*Adnan Demircan**

Hız. Peygamber ve dönemi hakkında her yıl onlarca kitap yayımlanmakta, her geçen gün bu alanda yazılan kitapların sayısında ciddi bir artış meydana gelmektedir. Bu kitapların içinde popüler kitapların sayısı ve satış miktarı hatırı sayılır bir yere sahiptir.

Ülkemizde siyer algısının oluşumunda, söz konusu popüler siyer kitaplarının önemli bir etkiye sahip olduğu muhakkaktır. Okuyucuya sunulan kitaplar, bir taraftan Hz. Peygamber'le ilgili kabul edilmiş algıyı yansıtırken, diğer taraftan peygamber algısının şekillenmesinde de etkili olabilmektedir.

Cumhuriyet döneminin başında siyerle ilgili yayımlanan ilk kitaplar, Osmanlı'dan devralınan siyer mirasını devam ettiren,¹ bazıları ise dönemin yaklaşımını yansıtan bir fonksiyona sahip olmuşlardır. Bu sebeple, ilk yayınlardan itibaren temel kaynaklara dayalı, rivayetlerin kritik edildiği siyer çalışmalarından değil; mevcut algının devam ettirildiği ya da eleştirildiği yayınlardan söz etmek mümkündür.² Bunun çeşitli sebepleri arasında siyerin, klasik eğitim sisteminde eğitimin bir parçası olarak yer almaması, daha çok öğrencilerin ilgi alanına bırakılması zikredilebilir.

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde 1 Eylül 1900 tarihinde İstanbul'da açılan ve ilahiyat fakültelerinin ilk örneği olan Darü'l-fünûn-ı Şaha-

* Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğretim üyesi.

1 Osmanlı dönemi siyer algısına dair örnekler için bkz: Hatice Kelpetin Arpağuş, *Osmanlı Halkının Geleneksel İslam Anlayışı ve Kaynakları*, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2001.

2 Cumhuriyet'in ilk dönemindeki İslam tarihi kitaplarındaki siyer algısı için bkz: Hakan Öztürk, *Cumhuriyet Dönemi İslam Tarihi Çalışmalarında Hz. Muhammed Tasavvuru (1923-1938)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2011.

ne'deki Ulûm-i Âliye-i Diniyye Şubesi'nde tarih-i din-i İslam dersine yer verilmiştir. 1908 Meşrutiyeti'nden sonra büyük ölçüde değişikliğe uğrayan Darü'l-fünûn-ı Şahane'nin adı önce Darü'l-fünûn-ı Osmanî'ye, 1913 yılından itibaren ise İstanbul Darü'l-fünûnu'na dönüştürülmüş; Ulûm-i Âliye-i Diniyye Şubesi'nin adı da Ulûm-i Şer'iyye olarak değiştirilmiş olup bu bölümde siyer dersi mevcuttur.³ Bu ilk örneklerden sonra siyer, genellikle İslam tarihi adı altında günümüze kadar devam etmiştir.⁴ Öte yandan siyer kaynağı olarak, temel kaynaklar yerine derleme tarzındaki kitaplar daha yaygın olarak kullanılmıştır. Bu kitapların müelliflerinin çoğunun kaynaklar hakkında sağlıklı bir bilgiye sahip olduklarını söylemek zordur.

Yazılan kitapların Hz. Peygamber dönemini tasvir hususunda siyer ilminin birikimini ve sorunlarını dikkate alan bir yaklaşıma sahip olup olmadıkları hususu, üzerinde durulması gereken bir problemdir. Siyer alanında yazanların bazıları, sistemli bir dinî eğitim dahi almamış kişilerdir.⁵ Bu yazarlardan siyerin problemleri ve kaynakları hakkında, sorunun esasına taalluk eden bir yaklaşım içinde olmalarını beklemek gerçekçi değildir.

Bugün okuyucuya sunulmuş, sayıları bini geçen siyer telifâtının içinde bazılarının etkisi çok daha fazla olmuştur. Daha çok satan ve dolayısıyla daha çok okuyucuya ulaşan siyer kitaplarının arkasında ya belirli dinî grup, tarikat veya cemaatlerin ya da Diyanet İşleri Başkanlığı veya Diyanet Vakfı gibi bir kurumsal yapıların desteğinin olduğu ifade edilmelidir.

Aslında nitelikleri ve muhtevaları açısından birbirine yakın olan kitapların bazılarının daha çok satmasının sebeplerinin başında bu husus gelmektedir. Nitekim bugüne kadar on binlerce adet satılmış olan bir kitabın ana kaynaklarından biri olan bir kitabın çevirisi, ancak birkaç baskı yapabilmektedir.⁶

Popüler siyer kitaplarında akademik bir çalışmada olduğu gibi dipnot gösterilmesi beklenmemekteyse de çalışmanın okuyucu nezdinde saygınlık kazanabilmesi için kaynaklarının gösterilmesi, çalışmanın itibarını arttıran bir etken olarak zikredilebilir. Bu sebeple, siyer alanında yazılmış olan kitaplarda birçok kitaba atıf yapıldığı görülmektedir. Bunların bir kısmı, siyerin temel kaynakları olarak zikrebileceğimiz aşağıdaki kitaplardır:

3 Halis Ayhan, "İlahiyat Fakültesi", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 32, s. 70.

4 Son yıllarda ilahiyat fakültelerinde siyer adıyla bir dönemlik, iki kredilik (bazı fakültelerde iki dönemde okutulmak üzere dört kredilik) bir ders bulunmaktadır.

5 Günümüzde okunan birçok yazarın siyerle ilgili kitapları mevcut olup bunların önemli bir kısmının alanla ilgili bir eğitimleri yoktur. Son haftalarda yayımlanan bir siyer kitabının üç haftada 50.000 adet basıldığına dair reklam yapılmaktadır. (Talha Uğurluel, *Mekânlar ve Olaylarla Hz. Muhammed'in Hayatı [Mekke-Medine]*, 4. Basım, Timaş Yayınları, İstanbul, 2014).

6 Ali Himmet Berki ve Osman Keskioglu'nun kitaplarını telif ederlerken büyük ölçüde yararılandıkları Muhammed Hüseyin Heykel'in kitabının çevirileri, mezkûr kitaba göre çok az okuyucuya ulaşabilmiştir.

1- İbn İshak (ö. 151/768), *Kitâbü'l-Meğâzi (Sîretü İbn İshâk, el-Mübtede ve'l-Meb'as ve'l-Meğâzi)*

2- el-Vâkîdî (ö. 207/823), *Kitâbü'l-Meğâzi*

3- İbn Hişâm (ö. 218/833), *es-Sîretü'n-Nebeviyye*

4- İbn Sa'd (ö. 230/845), *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*

5- el-Belâzürî (ö. 279/892-93), *Ensâbü'l-Eşrâf*

Temel siyer kaynaklarından, Belâzürî hariç diğerleri Türkçeye çevrilmiştir. Belâzürî'nin çevirisi ise devam etmektedir.

Bunların dışında başta Kur'an-ı Kerim olmak üzere, ilk üç asırda telif edilmiş olan hadis, tefsir ve tarih kaynaklarında da siyerle ilgili yoğun malzemeyle karşılaşmak mümkündür.

Yukarıdaki kitapların dışında tali kaynak olarak değerlendirilebilecek aşağıdaki eserlerin de popüler kitaplardaki algı ve kurgu üzerinde etkileri olmaktadır. Hatta bu kitapların belirli konulardaki etkisi daha önemli olabilmektedir.

1- Ebû Nuaym el-İsfahânî (ö. 430/1038), *Delâilü'n-Nübüvve*

2- el-Beyhakî (ö. 458/1066), *Delâilü'n-Nübüvve*

3- Kâdî İyâz (ö. 544/1149), *eş-Şifâ*

4- İbn Seyyidi'n-Nas (ö. 734/1334), *Uyunu'l-Eser*

5- el-Kastallânî (ö. 923/1517), *el-Mevâhibü'l-Ledünniyye*

6- eş-Şâmî (ö. 942/1536), *Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd*

7- el-Halebî (ö. 1044/1635), *es-Sîretü'l-Halebiyye*

Tali kaynak olarak zikrettiğimiz kitapların da bazılarının çevirisi yapılmıştır. Popüler siyer kitabı telif eden müelliflerin önemli bir kısmının siyer kaynaklarını kendi dillerinden okuyabilecek Arapça bilgisine sahip olmamaları, bu kitapların çevirilerini ve mütercimlerin, çeviri yapılan Arapçayı ve Türkçeyi iyi bilmelerini, anlayışlarını ve hatta tercihlerini önemli hale getirmektedir. Bir anlamda siyer kitabı telif eden birçok kişi, mütercimlerin anlayışlarına ve tercihlerine mahkûmdur.

Popüler kitaplarda, siyerin temel kaynaklarının kullanılıp kullanılmadığı ya da bu kaynakların ne kadar belirleyici olduğu hususunu ele almak üzere en çok satılan kitaplardan bazılarını incelemeye çalıştık. Ele aldığımız kitapların ilki, Ali Himmet Berki (1882-1976)⁷ ve Osman Keskiöglü'nün (1907-1989)⁸ *Hatemü'l-En-*

7 Ali Himmet Berki hukukçu olup Osmanlı döneminde kadılık ve Cumhuriyet döneminde hâkimlik yapmıştır. Osmanlı ve medeni hukuk alanında birçok çalışması bulunmaktadır (Bkz: Şakir Berki, "Ali Himmet Berki", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 5, s. 509).

8 Keskiöglü ise Bulgaristan Türklerinden olup burada Türklere yönelik baskıların artması üzerine 9 Eylül 1950'de ailesiyle birlikte Türkiye'ye göç etti. 18 Kasım 1959'da Ankara Üniversitesi

*biyâ: Hazreti Muhammed ve Hayatı*⁹ adlı kitaplarıdır. Bu kitabın müelliflerinden biri eğitimini Osmanlı döneminde yapmış bir hukukçu, diğeri ise dinî eğitimini Ezher Üniversitesi'nde tamamlamış ve Diyanet teşkilatında çalışmış bir zattır.

Yayımlandığı dönemde önemli bir boşluğu doldurduğu anlaşılan eserin birinci kitabı 1959, ikinci kitabı 1960 yılında yayımlanmıştır. Yarım asrı aşkın bir süre önce yayımlanmaya başlayan kitabın en önemli kaynağı Muhammed Hüseyin Heykel tarafından kaleme alınan *Hayatu Muhammed*¹⁰ adlı kitap olup halen yayını devam etmektedir. Kitabın 30. basımı, Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından 2015 yılı Kutlu Doğum Haftası'nda 30.000 adet olarak yapılmıştır.

Ali Himmet Berki ve Osman Keskiöğlü, kitaplarının sonuna koydukları “Başlıca Kaynaklar” listesinde önce Âlûsî, Ebü's-Suûd ve Kadı Beyzâvî'nin ismini andıktan sonra Buharî ve Müslim'in çeşitli şerhlerine ve *Teysirü'l-Vusul*, *Mecmaü'z-Zevâid* gibi hadis kitaplarına müracaat edildiğini ifade etmektedirler. Ardından “bunların dışında yararlanılan kaynaklar” başlığı altında zikredilen 12 kaynağın arasında İbn Hişâm'ın kitabı da yer almaktadır. Kaynaklar arsında Kadı İyaz, İbn Kayyim¹¹ ve Kastallânî yer almaktadır. Diğer kitapların çoğu çağdaş kitaplardır.

Kitapta metin içinde de zaman zaman bazı kaynaklara ve çağdaş yazarlar tarafından kaleme alınmış kitaplara atıf yapılmaktadır. Dipnotlar, genellikle bölüm başlıklarında verilmiştir. En çok gösterilen kaynaklar, İbnü'l-Esîr'in *el-Kâmil fi't-Târih*, Muhammed Hüseyin Heykel'in *Hayatu Muhammed* ve Ahmed Cevdet Paşa'nın *Kıyas-ı Enbiya ve Tevarih-i Hulefa* adlı eserleridir. Kitapta dipnotlarda gösterilen ilk beş kaynak içinde temel kaynaklardan herhangi biri bulunmamaktadır. İbn Hişâm, sadece dört yerde kaynak olarak gösterilmiştir. Diğer temel kaynaklara ise atıf yapılmamıştır. Dolayısıyla müelliflerin temel kaynak algısına sahip olduklarını söylemek mümkün değildir.

Kaynakların referans olarak gösterilmesinde bir gelişigüzellik olduğu da ifade edilmelidir. Mesela Muhammed Hüseyin Heykel'in kitabına İbnü'l-Esîr'den önce yer verilmiştir. Öyle anlaşılıyor ki kitabın ana kaynağı, Muhammed Hüseyin Hey-

tesi İlahiyat Fakültesi'nde Arapça okutmanı oldu. 1960 yılında aynı fakülteye öğretim görevlisi tayin edilerek uzun süre Kur'an-ı Kerim ve İslam dini esasları derslerini okuttu. 16 Mart 1961'de Diyanet İşleri Başkanlığı Müşavere ve Dinî Eserleri İnceleme Kurulu üyeliğine tayin edilen Keskiöğlü, bu müessesenin adının Din İşleri Yüksek Kurulu olarak değiştirilmesinden sonra 7 Ekim 1965'te buranın mütercimliğiyle görevlendirildi. Bir yıl sonra da Din İşleri Yüksek Kurulu üyeliğine getirildi. 4 Ağustos 1976 tarihinde bu görevinden emekliye ayrıldı (M. Kamil Yaşaroğlu, “Osman Keskiöğlü”, *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 25, s. 309).

9 Ali Himmet Berki – Osman Keskiöğlü, *Hatemü'l-Enbiyâ: Hazreti Muhammed ve Hayatı*, 16. Basım, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1996.

10 Kitabın iki Türkçe çevirisi bulunmaktadır. İlk çevirisi, ele aldığımız kitap yayımlanmadan önce Ömer Rıza Doğrul tarafından (2. Basım Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul, 1948), ikinci çeviri ise Vahdettin İnce tarafından (Yöneliş Yayınları, İstanbul, 2000) daha geç dönemde yapılmıştır.

11 Zadü'l-Meâd.

kel'in kitabı olup ikinci derecede kullanılan kaynak, İbnü'l-Esîr'in *el-Kâmil fi't-Târih* adlı eseridir.

Müellif	1. Kaynak	2. Kaynak	3. Kaynak	4. Kaynak	Toplam
Kur'an-ı Kerim	93				93
İbnü'l-Esîr	18	8		1	27
M. Hüseyin Heykel	17	7			24
Ahmed Cevdet	1	6	3		10
Nedvi Şibli	4	1			5
Emir Ali	3	1			4
İbn Hişâm	4				4
İbn Kayyım		2	2		4
Ebu Davud	1				1
İbn Teymiyye (el-Cevâbü's-Sahîh li-men Beddele Dine'l-Mesîh)	1				1
Kadı İyaz	1				1
Kastallânî	1				1
Mahmud Esad	1				1
Mus. Said Rafi			1		1
Sa'dî Şirazî (Bostan)	1				1
Tecrid		1			1
Tesniye	1				1
Ziya Paşa (Na't-ı Nebevî)	1				1
Zürkanî	1				1

Ele aldığımız ikinci kitap, Salih Suruç'un¹² iki farklı yayınevi tarafından yayımlanan kitaplarıdır. Bunlardan eski olanı, *Kâinatın Efendisi Peygamberimizin Hayatı*¹³ adını taşımaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından tavsiye edilen kitaplar arasında yer alan bu kitap, bugüne kadar en fazla satılan siyer kitabı olmalıdır.

12 Salih Suruç (d. 1953), Şanlıurfa'nın Hilvan ilçesi Kuskunlu köyünde doğdu. 1976 yılında İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'nden mezun oldu. Dergi, yayınevi ve gazetelerde editörlük, kültür sanat ve edebiyat sayfa koordinatörlüğü görevlerinde çalıştı. Çerkezköy merkez vaizliği, Başbakanlık Basın ve Halkla İlişkiler müşavirliği, TBMM'de müşavirlik, Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Kütüphane Daire başkanlığı, Duşanbe Kültür ve Turizm müşavirliği görevlerinde bulundu. *Kâinatın Efendisi Peygamberimizin Hayatı* isimli eseri (2 Cilt) 1988'de Pakistan'da "Siyer" dalında dünya birincilik ödülü aldı. Bu kitap, Türkmenistan'da Kiril alfabesiyle, Kazakistan'da ise Kazakça yayınlandı. Yazarın çocuklara yönelik *Peygamberimi Öğreniyorum* adı altında on kitabı bulunmaktadır (<http://www.timas.com.tr/yazarlar/salih-suruc.aspx>).

13 Salih Suruç, *Kâinatın Efendisi Peygamberimizin Hayatı*, 466. Basım, Nesil Yayınları, İstanbul, 2015.

Nesil Yayınları tarafından yapılan son basımın üzerinde “486. Basım” kaydı bulunmaktadır. Her basımın 1000 adet olduğu hesap edilirse söz konusu kitabın yarım milyon satışı olduğu anlaşılmaktadır.

Suruç’un *Kâinatın Efendisi Peygamberimizin Hayatı* adlı kitabının bibliyografyasında 42 kaynak gösterilmiştir.

Müellif	1. Kaynak	2. Kaynak	3. Kaynak	4. Kaynak	5. Kaynak		Toplam
İbn Sa’d	402	228	1				631
İbn Hişâm	621	3					624
Taberî	39	121	55	11	1		227
Kur’ân-ı Kerim	152						152
Müslim	45	61	25	1			132
Ahmed b. Hanbel	54	58	15	1			128
Buharî	65	44	13	2			124
Halebi (İnsanü'l-Uyun)	38	47	23	5	4	1	118
İbn Kesîr (Sire)	50	36	17	5	1		109
İbn Seyyidî'n-Nas (Uyunu'l-Eser)	11	18	8	4	2		43
Tirmizî (Sünen)	10	12	13	2			37
İbn Kayyim (Zadü'l-Mead)	16	18	2				36
İbnü'l-Esîr (Üsdü'l-Gabe)	13	17	2				32
Vâkidi (Meğazi)	28	3					31
İbn Hacer (İsabe)	11	8	10				29
Said Nursî (Mektubat)	15	4	5	1			25
Belazürî (Ensabü'l-Eşraf)	7	9	7				23
Zebidi-Kâmil Miras (Tecrid Tercemesi)	21	2					23
Süheylî (Ravdu'l-Ünf)	10	9	3	1			23
İbn Abdilber (el-İstiab)	13	8	2				23
Kadı İyaz (Şifa)	12	5	5				22
Ebu Davud (Sünen)	6	6	2	2			16
Kastallânî (Mevahibü'l-Ledünniyye)	9	4					13
M. Hamdi Yazır (Hak Dini Kur'an Dili)	9	1	2				12
İbn Mâce	1	2	3	1	2		9
İbn Kesîr (Tefsir)	2	2	3				7

Harun Han Şirvanî (İslam'da Siyasi Düşünce ve İdare)	6						6
Said Nursî (Sözler)	4	2					6
Ahmed Cevdet (Kıyas-ı Enbiya)	5						5
Hamidullah (İslam Peygamberi)	4		1				5
Taberî (Tefsir)	5						5
Tahsin Öz (Hırka-i Saadet ve Emanet-i Mübareke)	5						5
İsfahanî (Delail)	3	1					4
Nesai (Sünen)	3	1					4
Ahmed Emin (Fecrül-İslam)	3						3
Nesefî (Tefsir)	3						3
İbrahim Canan (Tebliğ, Terbiye ve Siyasi Taktik Açıklarından Hicret)	3						3
Said Nursî (İşaratül'l-İcaz)	2						2
İsfahanî (Delailü'n-Nübüvve)	1	1					2
Muhammed Fehmi Bağdadî (Tarih-i Edebiyyat-ı Arabiyye)	2						2
Tahirül'l-Mevlevî (Müslümanlıkta İbadet Tarihi)	1	1					2
Said Nursî (Lemalar)	2						2
Aynî (Umdetül'l-Kari)	2						2
Mevlana Şibli (Asr-ı Saadet)	1						1
M. Dikmen- B. Ateş (Peygamberler Tarihi)	1						1
Said Nursî (Medrese-i Nuriye)	1						1
İslâm Ansiklopedisi	1						1
Hüseyn el-Cisr	1						1
Münavî (Feyzül'l-Kadir)	1						1
Darimî (Sünen)	1						1
Seyyid Süleyman Nedvî (Asr-ı Saadet)	1						1
Abdülatif es-Sübki (el-Vahyu ile'r-Resul Muhammed)	1						1
Ebü'l-Hasen en-Nedvî (es-Siretül'n-Nebeviyye)	1						1
Ezrakî (Kâbe ve Mekke Tarihi)		1					1
Hazin (Tefsir)	1						1
Hasan Basri Çantay (Kur'an-ı Hakim ve Meal-i Kerim)	1						1
Salih Tuğ (İslam Vergi Hukukunun Ortaya Çıkışı)	1						1
Mustafa Asım Köksal (Hz. Muhammed ve İslamiyet: Medine Devri)	1						1
Zehebî (Siyerü A'lami'n-Nübela)	1						1

Said Nursî (Münazarat)	1						1
Suyutî (Cami'u's-Sağır)	1						1
Beyhakî (Sünen)	1						1
Hâkim (el-Müstedrek)	1						1
Darekutnî (Sünen)	1						1
Tevrat	1						1
Said Nursî (Emirdağ Lahikası)	1						1
Yakubî (Tarih)	1						1
Muhammed el-Hudarî (Nuru'l-Yakin)	1						1
İ. Hami Danişmend	1						1

Suruç'un bu eserinde en çok kaynak gösterilen ilk beş eser içinde İbn Sa'd ve İbn Hişâm'ın eserleri ilk sıralarda yer almaktadır. Birinci kaynak olarak en fazla atıf yapılan kaynak, İbn Hişâm'dır. Ancak ardından zikredilen Taberî'nin kitabı, Hz. Peygamber dönemi açısından tali bir kaynak sayılabileceği gibi İbn Kesîr, Halebi ve İbn Seyyidi'n-Nâs'ın eserlerinin en fazla kaynak olarak gösterilen eserler arasında yer alması da dikkat çekmektedir.

Suruç'un *Allah'ın Elçisi Hz. Muhammed'in Hayatı*¹⁴ adlı kitabının bibliyografyasında 56 kaynak yer almıştır. Bunların arasında bizim temel kaynak olarak aradığımız kaynakların dördü kaynakçasında bulunmaktadır. Alıntı açısından Suruç'un kitabında ilk beş eser içinde temel kaynaklardan İbn Hişâm ve İbn Sa'd yer almıştır. İbn Hişâm, en fazla yararlanılan eser olup ikincisi İbn Sa'd'dır. Belâzürî ve Vâkîdî, 10. ve 11. sırada yer almışlardır. Tali kaynaklar arasında yer alan Halebî, bu kaynaklardan daha fazla kullanılmıştır.

14 Salih Suruç, *Allah'ın Elçisi Hz. Muhammed'in Hayatı*, 10. Basım, Timaş Yayınları, İstanbul, 2014.

Müellif	1. Kaynak	2. Kaynak	3. Kaynak	4. Kaynak	5. Kaynak	Toplam
İbn Hişâm	255	8				263
İbn Sa' d	122	102	3			227
Buharî	89	29	14	1		133
Ahmed b. Hanbel	55	55	12			122
Kur'an-ı Kerim	96					96
Müslim	23	46	9	2		80
Halebi (İnsânü'l-Uyûn)	16	25	8	1	1	51
Tirmizî	15	12	6	1	1	35
Taberî (Tarih)	6	15				31
Belâzürî (Ensâbü'l-Eşraf)	11	10	3	3		27
Vâkîdî (Kitâbü'l-Megâzi)	15	7	4			26
Hâkim en-Nisaburî (el-Müstedrek)	13	7	2	1		23
İbn Seyyidî'n-Nâs (Uyûnu'l-Eser)	4	11	5	1		21
İbn Kesîr (Sîre)	4	12	3			19
Kadî İyâz (Şifâ)	11	5		1		17
Ebû Nuaym İsfahanî (Delâilü'n-Nübüvve)	4	8	3			15
Süheylî (Ravdü'l-Ünf)	5	6	4			15
İbn Hacer (İsâbe)	7	4	2			13
İbnü'l-Esir (el-Kâmil fi't-Tarih)	4	8				12
Kastallânî (Mevâhibü'l-Ledüniyye)	4	8				12
Ebû Davud	5	2	4			11
İbn Abdilber (el-İstiâb fi Ma'rifeti'l-Ashâb)	7	3	1			11
İbn Kayyum (Zâdü'l-Meâd)	4	5	1	1		11
Said Nursî (Sözler)	7	1				8
Beyhakî (Delâilü'n-Nübüvve)	3	3	1			7
İbrahim Canan (Hadis Ansiklopedisi)	7					7
Muttakî el-Hindî (Kenzü'l-Ummâl)	3	1				4
Said Nursî (Mektubat)	4					4
Suyûtî (Hasâisü'l-Kübrâ)	2	2				4
Aclûnî (Keşfü'l-Hafâ)	3					3
Kâmil Miras (Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi)	3					3

Nesâî (Sünen)	3				3
Nesefî (Medârik)	1	2			3
Said Nursî (Lemalar)	3				3
Taberî, (Tefsir)	1	1	1		3
Zehebî (Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ)	3				3
Beyhaki (Sünen)	2				2
Diyârbekrî (Târihu'l-Hamis fi Ahvâli Enfesi Nefis)	1	1			2
Elmalılı Hamdi Yazır (Hak Dini Kur'an Dili)	2				2
Heysemî (Mecma'uz-Zevâid)	2				2
Said Nursî (Şualar)	2				2
Taberânî (Mu'cemu's-Sağîr)		1	1		2
Aliyyü'l-Müttakî (Kenzü'l-Ummâl)	1				1
Dârimî	1				1
Ebü Nuaym (Hilyetü'l-Evliyâ)	1				1
İbn Hacer (Fethu'l-Bârî)	1				1
İbn Mâce (Sünen)		1			1
Mehmet Dikmen	1				1
Münâvî (Feyzu'l-Kadîr)	1				1
Said Nursî (Mesnevi-i Nuriye)	1				1
Suyûtî (Fethu'l-Kebîr)		1			1
Tahsin Öz (Hırka-i Saadet Dairesi ve Emanat-ı Mukaddese)	1				1
Ya'kübi (Târih)			1		1

İncelediğimiz üçüncü kitap, Reşit Haylamaz'ın iki cilt halinde yayımlanan *Gönül Tahtımızın Eşsiz Sultanı Efendimiz*¹⁵ adlı kitabıdır. Kitap, 2010 yılında Yeni Şafak Gazetesi tarafından promosyon olarak da dağıtılmıştır. Bugüne kadar 300.000'den fazla satıldığı ifade edilmiştir.

Reşit Haylamaz'ın kitabının bibliyografyasında gösterilen 113 kaynağın içinde temel kaynak olarak gösterdiğimiz kitapların yanı sıra tali kitaplar da yer almıştır. Haylamaz'ın kitabında yer alan dipnotlarda en fazla yararlanılan beş eser İbn Hişâm, İbn Sa'd, Şâmî (Sâlihî), Vâkıdî ve Buharî şeklinde sıralanmaktadır. Belâzürî'nin *Ensâbü'l-Eşrâf*'ına oldukça az atıf yapıldığı görülmektedir. Belâzürî, sadece iki yerde birinci kaynak olarak gösterilmiş olup 36. sırada yer almaktadır. İbn İshak ise 57. sıradadır. İbn İshak'ın kaynak olarak çok gösterilmemesi anlaşılır bir durumdur. Zira bu eseri esas alarak kitabını telif eden İbn Hişâm, temel kaynaklardan biri olarak çok kullanılmıştır.

15 Reşit Haylamaz, *Gönül Tahtımızın Eşsiz Sultanı Efendimiz*, 13. Basım, Işık Yayınları, İzmir, 2013.

Haylamaz'ın kitabında dikkat çeken önemli bir husus ise muahhar bir kaynak olan Sâlihî'nin kitabının dördüncü sırada yer almasıdır. Bilindiği gibi bu eser, derleme bir kitaptır.

Müellif	1. Kaynak	2. Kaynak	3. Kaynak	4. Kaynak	5. Kaynak	6. Kaynak	Toplam
Kur'an-ı Kerim	246						246
İbn Hişâm	100	7	3	1			111
İbn Sa'd (et-Tabakâtü'l-Kübrâ)	82	20	6	1			109
Sâlihî (Sübülü'l-Hüdâ ve'r-Reşâd)	25	44	10	2			81
Vâkîdî (Kitâbü'l-Megâzî)	62	8	3				73
Buhârî	69						69
Taberî (Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk)	30	22	6				58
İbnü'l-Esir (Üsdü'l-Gâbe)	43	6	4	2	2		57
Müslim (Sahîh)	27	18					45
Ahmed b. Hanbel (Müsned)	19	18	7				44
İbn Kesîr (el-Bidâye ve'n-Nihâye)	32	7	2	1			42
İbn Hacer (el-İsâbe fi Temyizi's-Sahâbe)	11	9	11	2			33
Vâhidî (Esbâbü'n-Nüzûl)	9	17		2			28
Hâkim (el-Müstedrek ale's-Sahihayn)	15	6	4				25
Halebî (es-Siretü'l-Halebiyye)	18	6	1				25
Süheyli (Ravdu'l-Ünf)	10	6	6	2			24
Taberî (Câmiü'l-Beyân)	18	3	1	1			23
İbn Kesîr (Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm)	12	3	4	1	1		21
Beyhakî (es-Sünenü'l-Kübrâ)	5	7	5	2			19
İbn Seyyidi'n-Nâs (Uyûnü'l-Eser)	5	9	4				18
İbn Abdilber (İstiâb fi Ma'rifeti'l-Ashâb)	8	7		1			16
Taberânî (Mu'cemü'l-Kebîr)	8	7	1				16
İbn Hibbân (Sahîh)	10	4	1				15
Mübârekfûrî (er-Rahîku'l-Mahtûm)	4	7	4				15
Ebû Dâvud (Sünen)	7	5	2				14
Heysemî (Mecma'u'z-Zevâid)	6	7	1				14
İbn Kayyım (Zâdü'l-Me'âd)	3	7	3				13
Ebû Nuaym İsfahânî (Delâilü'n-Nübüvve)	10	1	1				12
İbn Kesîr (Sîre)	2	6	3	1			12

İbn Ebî Şeybe (Musannef)	2	5	3	1			11
İbn Mâce (Sünen)	2	6	1	1			10
Tirmizî (el-Câmiu's-Sahih)	4	3	3				10
Kurtubî (el-Câmi li-Ahkâmî'l-Kur'ân)	3	6					9
Muhib et-Taberî (er-Riyâdu'n-Nadira)	7	1		1			9
Kadı İyâz (eş-Şifâ bi Ta'rîfi Hukûki'l-Mustafâ)	4	4					8
Suyûtî (Hasâisu'l-Kübrâ)	8						8
Belâzürî (Ensâbü'l-Eşraf)	2	3	1				6
Muttakî Hindî (Kenzü'l-Ummâl)	5	1					6
Beyhakî (Delâilü'n-Nübüvve)	1	3	1				5
En Öndekiler (Akademi Araştırma Heyeti)	5						5
Aynî (Umdetü'l-Kârî)	4						4
Ebü Nuaym İsfahânî (Hilyetü'l-Evliyâ)	4						4
Kastallânî (el-Mevâhibü'l-Leduniyye)	2	1	1				4
Âlusi (Rûhu'l-Meânî)	2	1					3
Bezzâr (Müsned)		2	1				3
Dârimî (Sünen)	1	1	1				3
Mâverdî (A'lâmü'n-Nübüvve)	3						3
Mısri (Siretû'r-Resül)		3					3
Nesâi (Sünen)	1	1		1			3
Yemânî (Ümmü'l-Müminîn Hatîcetü Binti Huveylid Seyyidetün fi Kalbi'l-Mustafâ)	3						3
Zehebî (Târîhu'l-İslâm)		2	1				3
Buharî (Edebü'l-Müfred)	2						2
Ebü Ya'la (Müsned)	2						2
Hamevî (Mu'cemü'l-Büldân)	2						2
Hamidullah (İslam Peygamberi)		2					2
İbn Hacer (Fethu'l-Bârî)	1	1					2
İbn İshak (Sîre)	2						2
İbnü'l-Esir (el-Kâmil fi't-Târîh)	1		1				2
Münâvî (Feyzu'l-Kadîr)	1	1					2
Nesâi (Sünenü'l-Kübrâ)		1	1				2
Said b. Mansûr (Sünen)		1	1				2
Sem'ânî (el-Ensâb)	1	1					2
Suyûtî (el-İtkân fi Ulûmi'l-Kur'ân)	2						2
Suyûtî (ed-Dürrü'l-Mensûr)	2						2
Tâcî (Vahyü's-Sîre)	2						2
Tayâlisî (Müsned)	2						2

Tebrizi (Mişkâtü'l-Mesâbih)		2				2
Ahmed el-Bennâ (el-Fethu'r-Rabbânî)			1			1
Akk (Mevsû'atü Uzamâi Havle'r-Resûl)		1				1
Ali Muhammed (el-İnşirâh ve Ref'ud-Dik bi-Siret Ebi Bekr es-Siddik)	1					1
Beğavî (Meâlimü't-Tenzil)	1					1
Bekir Burak (Hazreti Hatice)	1					1
Ali Bulaç (Medine Vesikası)	1					1
Bûtî (Fıkhü's-Sire)	1					1
Dârekutnî (Sünen)			1			1
Ebü Zehra (Hâtemü'n-Nebiyin)	1					1
Fâkihî (Ahbâru Mekke)	1					1
İbn Asâkir				1		1
İbn Âşûr (Tefsîru't-Tenvîr ve't-Tahrîr)	1					1
İbn Hammâd (ez-Zürriyetü't-Tâhire)	1					1
İbn Hazm (Cevâmiu's-Sire)	1					1
İbn Hibbân (Sikât)	1					1
İbn Teymiyye (Minhâcü's-Sünneti'n-Nebeviyye)	1					1
İbn Teymiyye (Mecmûatü'l-Fetâvâ)		1				1
İbnü'l-Cevzî (Sıfatu's-Safve)		1				1
Kastallâni (İrşâdü'-Sâri li-Şerhi Sahihî'l-Buhârî)	1					1
Mustafa Akçay (Ebeveyn-i Resûl Risaleleri)	1					1
Necdî (Muhtasarı Sireti'r-Resûl)		1				1
Nedvî (Mâzâ Hasire'l-Âlem bi-nhitâti'l-Müslimîn)	1					1
Reşit Haylamaz (Güller ve Dikenler)	1					1
Reşit Haylamaz (Saadet Asrına Doğan Yıldızlar)	1					1
Said Nursî (Mektubat)	1					1
Suyûtî (Esbâbü'n-Nüzûl)	1					1
Şehristânî (el-Mile ve'n-Nihal)	1					1
Şevkânî (Fethü'l-Kadir)	1					1
Taberânî (Mu'cemü'l-Evsat)		1				1
Taberânî (Mu'cemu's-Sağîr)		1				1
Zeylaî (Nasbu'r-Râye)		1				1
Zübeyr b. Bekâr (el-Müntehab min Ezvâci'n-Nebi)					1	1
Zührî (Tenzilü'l-Kur'ân)			1			1
Zürkânî (Menâhilü'l-İrfân)	1					1

Ele aldığımız kitaplarla ilgili dikkatimizi çeken önemli bir husus, derleme bir kitap olan ve birçok yazar tarafından neredeyse temel kaynak olarak kullanıldığını sandığımız Mustafa Asım Köksal'ın kitabının, incelediğimiz popüler kitaplardan sadece Salih Suruç'un *Kâinatın Efendisi Peygamberimizin Hayatı* adlı kitabında yalnız bir yerde kaynak olarak kullanılmış olmasıdır. İlgili ilgisiz birçok kitap kaynak olarak gösterilmesine rağmen Köksal'ın kitabının kaynak olarak gösterilmemiş olması ilginçtir. Aynı şekilde Muhammed Hamidullah'ın *İslâm Peygamberi* adlı kitabı da oldukça az kullanılmıştır.

Oysa son yıllarda telif edilen siyer kitapları hakkında hazırlanan bir tebliğde, son on yılda yapılan siyer çalışmalarına genellikle Aziz Mahmud Hüdayî,¹⁶ Ahmet Cevdet Paşa,¹⁷ Abdurrahim Zapsu,¹⁸ M. Zekai Konrapa,¹⁹ Muhammed Hamidullah,²⁰ Mustafa Asım Köksal,²¹ İrfan Yücel,²² Hikmet Berki²³ ve Martin Lings'in²⁴ kitaplarının kaynaklık ettiği ifade edilmiş ve bunların içerisinde Ahmet Cevdet Paşa ve Âsım Köksal'ın eserlerinin ön planda olduğu vurgulanmıştır.²⁵

Suruç ve Haylamaz'ın kitaplarında daha çok olmak üzere Kur'an-ı Kerim'e sık sık atıf yapıldığı da vurgulanmalıdır. Kur'an'a yapılan atıflar, siyerin temel kaynağı olan Kur'an-ı Kerim'in ihmal edilmemiş olması açısından önem arz etmektedir. Bununla birlikte çağdaş siyer müellefâtında Kur'an'ın kaynaklığı, vahiy-olgu ilişkisine işaret edilmesinden öteye geçmemekte, Kur'an'ın temel kaynak olarak peygamber algısını şekillendirmesindeki rolü doğrultusunda bir inşa yapılmamaktadır. Zaten bize ulaşan rivayetlerin önemli bir kısmında en azından kaba şekliyle ihtilaf yoktur. Temel ihtilafardan biri, Kur'an'ın çizdiği peygamber portresi ile tarihsel birikimden azade olması mümkün olmayan rivayetlerde ortaya çıkan peygamber algısının zaman zaman farklılaşması ve hatta çatışmasıdır. Bu durumda Kur'an'ın kaynaklık rolü ve nasıl anlaşılması gerektiği önem arz etmektedir.

Burada sayısal veriler açısından temel kaynaklara yapılan atıflarla ilgili durumu tespit ederken, tali kaynaklardan ya da çağdaş çalışmalardan yararlanılarak verilen malumatın güvenilir bilgi olduğunu iddia etmediğimizi belirtmek isteriz. Bununla birlikte genellikle tali kaynakların, temel kaynaklar kadar kullanılmış olması, hatta bazı kitaplarda temel kaynak olması, müelliflerin tarihsel algının

16 Âlemin Yararılışı ve Hz. Muhammed'in Zuhûru (Hulâsetü'l-Ahbâr).

17 Peygamberler ve Halifeler Tarihi.

18 Büyük İslâm Tarihi -Hz. Muhammed (s.a) Dönemi-.

19 Peygamberimizin Hayatı.

20 İslâm Peygamberi.

21 Peygamberler Peygamberi Hz. Muhammed (as) ve İslâmiyet.

22 Peygamberimizin Hayatı.

23 Hatemü'l-Enbiyâ Hazreti Muhammed ve Hayatı.

24 Hz. Muhammed'in Hayatı.

25 Şaban Öz, "Son Dönem (2000-2010) Türkçe Siyer Kitaplarındaki Hatalar Çerçevesinde Siyer Yazıcılığının Sorunları ve Çözüm Önerileri", *Siret Sempozyumu I: Türkiye'de Siret Yazıcılığı*, 2012, s. 295.

ürettiği rivayetlerin tespiti, değerlendirilmesi ve bunlara işaret edilmesi yönünde bir yaklaşıma sahip olmadıklarını, teliften çok derleme yaptıklarını söylememize imkân vermektedir. Doğal olarak bu derleme işinde Hicrî 3. asırda yaşamış bir müellif ile 10. asırda yaşamış bir müellif aynı derecede kaynaklık değerine sahip olabilmekte, hatta bazen 10. asırda yaşamış bir müellifin eseri daha çok kaynak olarak kullanılabilir.

Esasen Hz. Peygamber hakkında gerek kaynaklarda, gerekse tali kaynaklarda yer alan malumatın önemli bir kısmı ya birbirinin tekrarı niteliğindedir ya da birbirini destekler mahiyettedir. Burada cevabı aranan soru, müelliflerin temel kaynak bilgisinin farkında olup olmadıklarıdır.²⁶

Burada şunu da ifade etmeliyiz ki temel kaynaklarda yer alan malumatın tartışılmaz olduğunu iddia etmiyoruz. Kuşkusuz ilk kaynaklarda yer alan rivayetlerin de ciddi bir metotla kritik edilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Ancak bu eserlerde yer alan rivayetlerin kritiği ve diğer siyer kaynaklarıyla birlikte değerlendirilmesi, alanın problemlerini bilen araştırmacılar tarafından ele alınmalıdır.

Hz. Peygamber'in doğumuyla ilgili ilk kaynaklarda daha az malumat bulunurken sonraki dönemlerde peygamber algısına bağlı olarak şekillenen bazı rivayetler ortaya çıkmıştır. Bu rivayetlerin ilk kaynaklarda yer alan rivayetlerle birlikte kaynak olarak kullanılması, rivayetleri değerlendirme imkânı olmayan okuyucuyu etkilemektedir. Araştırmaların çok az okuyucuya ulaşması, popüler siyer kitaplarının anlatımını neredeyse otorite haline getirmektedir. Bu çerçevede ortaya çıkan algıya baktığımızda Hz. Peygamber, daha çok mucize gösteren, hayatının gizemli gelişmelerle örüldüğü bir zat olarak algılanmaktadır.

Sonuç olarak, popüler siyer kitaplarının, Hz. Peygamber algısının sağlıklı bir zemine oturması için önemli olduğu muhakkaktır. Hem ulaştıkları kitlenin genişliği, hem de etkileri göz ardı edilemez. Öte yandan popüler siyer kitaplarında siyerin problemlerinin tartışılmasını beklemek de haksızlık olur. Bu kitapların akademik çalışmaların fonksiyonunu icra etmeleri de beklenemez. Bugün akademik çalışmalarla üretilen bilginin halka yansımalarının çok yavaş olduğu, hatta oldukça cılız kaldığı dikkate alınır, popüler çalışmaların bu görevi ifa edebilecek bir fonksiyona sahip olmalarının, söz konusu çalışmaların önemini daha da arttırdığını söyleyebiliriz.

Popüler kitaplarda belki doğrudan doğruya temel kaynağa atıf kadar, bu atıfların ne anlam ifade ettiği de önem arz ettiği için, ele alınan bilginin değerlendirilmesi ve halka ulaşacak bir dille nakledilmesinin yararlı etkiler oluşturacağı muhakkaktır. Bundan dolayı popüler kitapların ya alanın uzmanları tarafından yazılması ya da uzmanların kontrolünden geçmesi elzemdir.

²⁶ Kaynak kullanımında, kaynakların eskisinden yenisine doğru kronolojik sıraya uyulmaya çalışılmakla birlikte bazen bu kuralın dışına çıkıldığı da olmuştur.

Elimizdeki kitaplarda üzerinde durulması gereken önemli bir konu da kullanılan dildir. Popüler kitaplarda edebi kaygı ve rivayetlerin güncel bir dille sunulması bir dereceye kadar kabul edilen bir durum olmakla birlikte, rivayetlerdeki bilgilerin tahrif edilmesi anlamına gelebilecek esnek bir dil tercihi de problem olarak karşımıza çıkabilmektedir.

Bibliyografya

- Arpağuş, Hatice Kelpetin, *Osmanlı Halkının Geleneksel İslam Anlayışı ve Kaynakları*, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2001.
- Ayhan, Halis, “İlâhiyat Fakültesi”, *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 32, s. 70.
- Berki, Ali Himmet – Osman Keskiöğlü, *Hatemü'l-Enbiyâ: Hazreti Muhammed ve Hayatı*, 16. Basım, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1996.
- Berki, Şakir, “Ali Himmet Berki”, *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 5, s. 509.
- Haylamaz, Reşit, *Gönül Tahtımızın Eşsiz Sultanı Efendimiz*, 13. Basım, Işık Yayınları, İzmir, 2013.
- Öz, Şaban, “Son Dönem (2010-2000) Türkçe Siyer Kitaplarındaki Hatalar Çerçevesinde Siyer Yazıcılığının Sorunları ve Çözüm Önerileri”, *Siret Sempozyumu I: Türkiye’de Siret Yazıcılığı*, 2012.
- Öztürk, Hakan, *Cumhuriyet Dönemi İslam Tarihi Çalışmalarında Hz. Muhammed Tasavvuru (1923-1938)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2011.
- Suruç, Salih, *Allah’ın Elçisi Hz. Muhammed’in Hayatı*, 10. Basım, Timaş Yayınları, İstanbul, 2014.
- Suruç, Salih, *Kâinatın Efendisi Peygamberimizin Hayatı*, 466. Basım, Nesil Yayınları, İstanbul, 2015.
- Uğurluel, Talha, *Mekânlar ve Olaylarla Hz. Muhammed’in Hayatı [Mekke-Medine]*, 4. Basım, Timaş Yayınları, İstanbul, 2014.
- Yaşaroğlu, M. Kamil, “Osman Keskiöğlü”, *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 25, s. 309.